

BİLİMSEL BİLGİYE AÇIK ERİŞİM VE ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ AÇIK ARŞİVİ KURMA ÇALIŞMALARI

Coşkun POLAT*

GİRİŞ: BİLİMSEL İLETİŞİM SORUNU VE AÇIK ERİŞİMİN ORTAYA ÇIKIŞI

“Bilimsellik”, “disiplinlerin entelektüel altyapısının bilimsel yayınlar, sözlükler, kataloglar ve veri tabanları gibi çeşitli biçimlerde oluşturulması, geliştirilmesi ve korunması” (Higher Education Funding Councils, 2001) olarak tanımlanmaktadır. Bilimsel çalışmaların ürünü bilimsel bilgi ise; bilimsel yöntem ve akıl yürütme yoluyla varlıklar hakkında edinilen bilgidir. Bilimsel bilgi nesnel, evrensel, akla dayalı ve eleştiriye açıktır (Vikipedi Özgür Ansiklopedi, 2006). Bu özellikler, bilginin uzmanları tarafından incelenerek doğruluğunun onaylanması ve ilgililerle paylaşılması ile kazanılır. Böylece bilimsel bilginin ortaya çıkışı bir sürecin; bilimsel iletişim sisteminin bir ürünüdür.

Bilimsel iletişim; çalışmanın oluşturulması, niteliğinin değerlendirilmesi, ilgililere duyurulması ve gelecekteki kullanımı için korunması süreçlerini içeren bir sistemdir. Bu sistemde iletişim geleneksel olarak hakemli dergiler ve kitaplar gibi resmi kanallar ile gerçekleştirilirken, teknolojinin sunduğu olanaklarla günümüzde elektronik listeler gibi resmi olmayan iletişim kanalları ile de yapılmaktadır (Association of College and Research Libraries-Scholarly Communications Committee - ACRL-SCC, 2003).

İlk süreli yayının 1665 yılında yayınlanmasından bu yana, bilimsel dergiler bilimsel iletişim için başlıca araçlardan biri olmuştur. Günümüzde bilimsel dergiler dört önemli işlevi yerine getirmektedirler (Kayaoğlu, 2006, s. 30; Boyce, 2000, s. 404; Rowland, 1997, s. 1). Bunlar:

- Güncel gelişmelerden haberdar etmek.
- Herhangi bir bilimsel katkının kim tarafından ve ne zaman yapıldığını belirlemek.

---

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü öğretim üyesi (polatc@atauni.edu.tr).

- Hakem incelemesiyle kalitenin güven altına alınmasını sağlamak.
- Bilimsel içeriğin uzun vadede korunması için arşiv işlevi görmek.

Ulrich's Periodicals Directory'ye göre dünya genelinde halen 200.000 dergi yayınlanırken, bunların yaklaşık 60.000'i akademik ve bilimsel nitelikte dergidir. Kingsley (2006)'ye göre de, halen 24.000 hakemli dergide her yıl ortalama 2,5 milyon makale yayınlanmaktadır. Bu sayılar dergilerin bilimsel iletişim için vazgeçilmez bir araç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, 1970'lere kadar sorunsuz olarak işleyen basılı dergilere dayalı bilimsel iletişimde ve yerine getirilen işlevlerde, daha sonraları bilimsel dergilerin ticari yayıncılar tarafından piyasa ekonomisi dinamikleri içinde bir ürüne dönüştürülmesi sonucu yaşanan aşırı fiyat artışı ile ciddi sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Çünkü bu artışlar hem enflasyonun çok üstünde gerçekleşmiş, hem de kütüphane bütçeleri aynı oranda artmamıştır (Kayaoğlu, 2006, s. 30).

Kimya dalında en bilinen dergilerden biri olan Tetrahedron Letters'in yıllık abonelik fiyatı 1974 yılında 200 \$ iken, 1997 yılında 36 kat artarak 7.176 \$'a, 2005 yılında da 12.204 \$'a (61 kat) yükselmiştir (Tonta ve Ertürk, 2006). ABD'deki Araştırma Kütüphaneleri Derneği (Association of Research Libraries-ARL)'nin 113 büyük üniversite kütüphanesini kapsayan araştırmasına göre, 1986–2004 yılları arasında bilimsel dergilerin fiyatlarında %188 oranına artış yaşanırken, araştırma yapılan kütüphaneler, süreli yayın aboneliklerine %273 oranında daha fazla harcama yapmışlardır. Bu kütüphaneler 1997 yılında süreli yayın aboneliğine 1987 yılına oranla %142 daha fazla bütçe ayırmalarına karşın, on yıl öncesine oranla %6,2 daha az süreli yayına abone olabilmişlerdir (ARL Statistics 2003-04, 2005, ss. 11–15).

Kütüphanelerin bütçelerinden daha fazla pay ayırmalarına karşın, dergi aboneliklerinde kesinti yapmalarına neden olan bu artışlar, üretim ve dağıtım maliyetleri açısından önemli avantajlar sağlayan elektronik yayıncılık ortamında da katlanarak devam etmiştir. Oysa, elektronik yayıncılık teknolojisi bilginin hem üretim hem de dağıtım maliyetlerini önemli oranda düşürmektedir (Shapiro ve Varian, 1999, ss. 84–85). Fiyat artışının elektronik ortamda da katlanarak devam etmesi, sektörde rekabetin az olması ve fiyatların üretim maliyetlerinden çok satıcının inisiyatifine (ve kapasitesine) bağlı olmasının bir sonucudur (Björk, 2004; Fraizer, 2001). Çünkü bilimsel dergi yayıncılığını elinde bulunduran büyük ticari yayıncılar, elektronik ortamı mevcut kâr paylarını artırıcı bir tekel oluşturma

fırsatı olarak görmüşlerdir. Öyle ki, bugün kütüphanelerin bütçelerinin önemli bir bölümünü ayırmak zorunda kaldıkları basılı dergilerin kısmen ya da tamamen elektronik ortamda bir paket haline getirilerek pazarlanması ve tek bir fiyat üzerinden satılması, yayıncıların elektronik ortam aracılığıyla kâr paylarını artırmak için kullandıkları en önemli stratejidir (Competition Commission, 2001; Office of Fair Trading, 2002).

Yaşanan fiyat artışları, kütüphanelerin mali açıdan ciddi sıkıntılar yaşamasına neden olmuş, süreli yayın aboneliklerinde kesintilere gitme ve monograf alımını azaltma gibi sonuçlar doğurmuştur. Elektronik ortamın pazara hâkim olmadığı basılı dergicilik döneminde bu sorun literatürde, “kütüphane krizi” ya da “dergi krizi” olarak adlandırılmıştır (Thorin, 2003, s. 2). Elektronik dergilerin bir paket halinde pazarlanması ve tek bir fiyat üzerinden satılması biçiminde gerçekleştirilen bugünkü erişim lisansı satın alma yöntemine ise, kütüphaneler bütçelerinin önemli bir bölümünü ayırmak zorundadır.

Fraizer (2001) tarafından “Karlı İş” (Big Deal) olarak ifade edilen bu strateji, küçük yayıncıları ortadan kaldırıp rekabeti tamamen yok ederken, pazarı elinde bulunduran az sayıda firmanın büyük kazançlar elde etmesini sağlamaktadır. 1998’de belli başlı 13 fen, teknoloji ve sağlık bilimleri (STM) dergi yayıncısı varken, 2002’nin sonunda bu sayı yediye düşmüştür. Bunun sonucu olarak, pazarda en büyük pay sahibi olan Reed Elsevier’ın 2001 yılında işletme bölümü kârı %34, hukuk bölümü kârı %20, iş dünyası bölümü kârı %15 ve eğitim bölümü kârı da %23 artmıştır (Association of Research Libraries. Office of Scholarly Communications, 2004).

Kayaoğlu (2004, s. 61)’na göre, bilimsel dergiler etrafında dönen sorunlara ilişkin bu durum, araştırma sonuçlarının geniş çevrelere hızlı bir biçimde yayılmasını engelleyici yapısal sorun olup, kısaca bilimsel iletişim sürecinde yaşanan bir tıkanmayı ifade etmektedir. Oysa bilimsel dergilerin içeriğinin neredeyse tamamı, bu dergileri büyük paralarla geri almak zorunda kalan kuruluşlarda, istihdam edilen bilimciler tarafından oluşturulmakta ve denetlenmektedir. Willis (1995) bu durumu; Tablo 1’deki gibi ortaya koymaktadır:

Buna göre, araştırmayı yapan bilimcidir ve çoğunluğu kamu kurumlarında ücretli olarak çalışmaktadır. Bu kuruluşlar araştırmalar için ayrıca mali destek de sağlayabilir. Yapılan araştırmalar, yine genellikle benzer nitelikte bir bilim insanı tarafından bilimsel açıdan denetlenir. Yayıncılar yayınlama, pazarlama ve dağıtım işlerini gerçekleştirir, ancak bunların maliyetini abonelere, yani yine aynı

kamu kuruluşlarına yükler. Kısacası bilimsel iletişim sürecindeki tüm maliyet kamu kaynaklarıyla karşılanmaktadır.

İşlev	Gerçekleştiren	Ödemeyi Yapan	Katma Değer
Araştırma yapmak	Bilimci	Üniversite	Yeni bilgi
Makale yazmak	Bilimci	Bilimci	Bilginin yayımı
Denetimi	Bilimci	Bilimci	Kalite
Yayınlamak	Yayıncı	Abone	Yapı
Pazarlamak	Yayıncı	Abone	Haberdar etmek
Dağıtmak	Yayıncı	Abone	Kolaylık
Yararlandırmak	Kütüphane	Üniversite	Erişilebilirlik

Tablo 1: Bilimsel Yayıncılıkta Geleneksel Model

Tonta (2005, 2-4 Şubat) bu çarpık durumu, “başka hangi işte müşterilerden alınan mal, gene aynı müşterilere müthiş fiyatlarla satılır ve kalite kontrolü de gene aynı müşteriler tarafından yapılır?” sorusu ile özetlemektedir.

Bilimsel iletişim sürecinde yaşanan bu tıkanma yayın, dağıtım ve pazarlamanın zor olduğu basılı dergicilik ortamında sürekli eleştirilmiştir. Ancak teknolojik gelişmelerin anılan işlemler için yeni olanaklar sunması, bilimsel iletişimde yeniden yapılanmaya yönelik tartışmalar ve uygulamalı çözümleri de beraberinde getirmiştir. “Serbest erişim ve sınırsız kullanım” olarak özetlenen ve yeni bilimsel elektronik yayıncılık modellerine olanak tanıyan “açık erişim” kavramı, bu çözümler arasında en çok kabul edilenidir. Bireysel çabalarla başlayan açık erişim düşüncesi, günümüzde ulusal ve uluslararası ortaklıklarla çok hızlı bir şekilde benimsenen, büyüyen ve gelişen bir bilimsel iletişim modeli olmuştur.

AÇIK ERİŞİM: TANIM

Açık erişim, bilimsel bilginin evrensel olması niteliğinden hareketle ve elektronik yayıncılık alanındaki gelişmelerin sağladığı olanaklarla, bilimsel bilgi önündeki ücret engelini (dergi aboneliği, lisans anlaşması, her bakış karşılığı ücret) ve izin kısıtlamalarını (telif hakkı ve lisans sözleşmesi) kaldırır. Böylece bilgi, oluşturucusu ile hitap edilen kitle arasında serbestçe dolaşmakta ve muhatapları da gerçek amacına ulaşmaktadır.

Bilim insanlarının çalışmalarını İnternet üzerinden ücretsiz yayınlamaları ile başlayan açık erişim düşüncesi, 1990'lı yıllarda birkaç e-baskı arşiv ve buna paralel olarak da birkaç yüz hakemli, elektronik açık erişimli dergiyi ortaya çıkarmıştır. Bunlarda temel felsefe elektronik ürünlere serbest erişim iken, daha sonraları sistematik uygulamalarla “açık erişim yayıncılık” olarak bilinmiştir (Björk, 2004).

Bireyler ve kuruluşlar bazında gerçekleştirilen ilk çalışmalardan sonra, açık erişim kavramının tüm yönleri ile ortaya konması ve açık erişim yayıncılığın ölçütlerinin belirlenmesine yönelik ortaklaşa girişimler başlamıştır. Özellikle 2000'li yıllarda uluslararası ve çeşitli çevrelerden katılımcılarla gerçekleştirilen toplantılarda, açık erişim hareketinin hedefine ulaşmasında altyapıyı oluşturacak kurallar ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda literatürde ortaklaşa işaret edilen üç önemli girişim vardır: Budapeşte Açık Erişim Girişimi, Bethesda Açık Erişim Yayıncılık Bildirgesi ve Berlin Açık Erişim Deklerasyonu'dur.

Soros tarafından desteklenen Açık Toplum Enstitüsü 2001 yılı Aralık ayında Budapeşte'de bir toplantı düzenlemiştir. Burada açık erişim kavramı herkes tarafından net olarak ortaya konulmamasına karşın, o güne değin yapılan girişimlerin desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar daha sonra 2002 yılı Şubat'ındaki Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Budapeşte'deki toplantıda açık erişim hareketinin gerekçesi ve yararları şöyle açıklanmıştır:

“Eski gelenek ve yeni teknoloji, görülmedik bir kamu çıkarı sunmuştur. Eski gelenek bilim adamlarının bilim ve araştırma adına gönüllü olarak bilimsel dergilerde çalışmalarını yayınlaması, yeni teknoloji ise İnternet'tir. Kamu yararı da, hakemli dergi literatürünün dünya geneline yayılması ve bu literatüre tüm bilim adamlarının, öğretmenlerin, öğrencilerin ve ilgili diğer kişilerin ücretsiz ve sınırsız erişebilmesidir. Bu literatüre erişimin önündeki engellerin kalkmasıyla araştırmalar hızlanacak, eğitim zenginleşecek, zengin ve fakir arasındaki bilgi edinme farkı ortadan kalkacak, böylece literatürün yararlılık düzeyi artacak, insanlığın ortak bir entelektüel dil ve bilgi sorgulama ortamında buluşması sağlanacaktır. “Açık erişim” olarak adlandırabileceğimiz bu ücretsiz ve sınırsız erişim olanağı, şimdiye dek literatürde sınırlı oranda gerçekleşmiştir. Buna rağmen, bu literatürün kullanımı beklenenin ötesinde olmuş, yazarlara ve çalışmalarına yeni bir fark edilebilirlik ve etki kazandırmıştır. Bu kazançların korunması ve artırılması adına, tüm kuruluşları ve bireyleri

bilimsel literatüre erişimin önündeki engellerin (özellikle de ücret bakımından) kalkması için açık erişimi desteklemeye çağırıyoruz” (Budapest Open Access Initiative, 2002).

Toplantı sonunda ilan edilen Budapeşte Açık Erişim Girişimi Bildirgesi’nde, “açık erişim”in tanımı ise şöyle yapılmıştır:

“Bilimsel literatüre (Girişim metninin hemen başında belirtildiği gibi öncelikle hakemli dergi makaleleri) “açık erişim”le kastedilen, herhangi bir yasal, mali ya da İnternet’in kendinden kaynaklanan sınırlama dışında herhangi bir sınırlama olmaksızın erişilebilmesidir. Bu makalelerin tam metninin herhangi bir kullanıcı tarafından okunması, indirilmesi, kopyalanması, dağıtılması, basılması, taranması ya da tam metinlerine bağlantı verilmesi, dizinlenmesi, veri olarak yazılımlara taşınması ya da başka bir yasal amaç doğrultusunda, herhangi bir izin gerektirmeksizin İnternet üzerinden özgürce elde edilebilmesi ve kullanılmasıdır. Çoğaltma ve dağıtım konusundaki tek sınırlama ve telif hakkı için tek rol yazarlara, çalışmalarının bütünü üzerinde denetim ve uygun olarak kabul görme ve atıf yapılma hakkını vermelidir (Budapest Open Access Initiative, 2002)”.

Tanımda açık erişimle bilimsel dergi makalelerine yalnızca erişim kastedilmemekte, uygun atıf yapılması koşuluyla değişik amaçlarla kullanılması ve yayılmasına da izin verilmektedir. Tanımda eksik bırakılan kısım ise çalışmaların uzun süreli korunabilmesi amacıyla bir arşivde depolanması gerekliliğidir. Bu konu 2003 yılındaki bir toplantıda ele alınmıştır.

11 Nisan 2003 tarihinde ABD’de bilim dernekleri, bilim adamları, kütüphaneciler ve yayıncıların temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen bir günlük toplantıda açık erişimin tanımı, ilkeleri ve uygulanmasına yönelik bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlar daha sonra Haziran 2003’te Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi adı ile yayınlanmıştır. Bu bildirmede herhangi bir yayının açık erişim kaynağı sayılabilmesi için iki koşulu yerine getirmesi öngörülmektedir:

1. Yazar(lar), telif hakkı sahibi (sahipleri) tüm kullanıcılara yayınlarına ücretsiz, geri alınmaz, dünya çapında ve sürekli erişim garantisi ile bu yayınları kopyalama, kullanma, dağıtma, taşıma ve kamuya gösterme izni verir. Ayrıca yazara gerekli atıfı vermek koşuluyla herhangi bir sayısal ortamda eserin kopyalarını oluşturma ve dağıtma izni yanında, kişisel kullanım için bu yayınların sınırlı sayıda basılı kopyalarını çoğaltma hakkını da verir.

2. Standartlara uygun bir elektronik ortamda, yukarıda işaret edildiği gibi kopyası sunulan bir çalışmanın tamamı ve materyalin tüm ekleri akademik bir kuruluş, bilimsel bir dernek, bir hükümet kuruluşu ya da bu yönde çaba sarf eden bir başka kuruluş tarafından desteklenen, açık erişimi, sınırsız dağıtımı, ortaklaşa işlerliği ve uzun vadeli arşivlemeyi gerçekleştirmeye çalışan en azından bir çevrimiçi arşivde (örneğin, Biomedikal bilimlerde PubMed Central bir derleme arşividir) depolanır (Bethesda Statement on Open Access Publishing, 2003).

Bu bildirmede Budapeşte'ye göre yeni olan, "kişisel kullanım için sınırlı sayıda çoğaltma hakkı" ile yayınların uzun vadeli korunması amacıyla açık erişimli arşivlerde depolanması önerileridir.

Açık erişim hareketi için köşe taşı sayılan girişimlerden bir diğeri de 2003 yılının Ekim ayında Max Planck Kurumu tarafından Berlin'de düzenlenen toplantıdır. Toplantı sonunda "Fen ve İnsan Bilimlerinde Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi" yayınlanmıştır. Bildirmede, Bethesda'da yapılan açık erişim tanımı benimsenirken, açık erişimin yaygınlaştırılmasına yönelik yapılması gerekenler ortaya konulmuştur.

Literatürde BBB olarak adlandırılan bu bildirmeler, açık erişim kavramının sınırlarının belirlenmesi ve çalışmaların sistematize edilmesi için birlikte hareket edilmesi açısından önemli çalışmalardır. Bu bildirmelere göre bir yayının açık erişim sayılabilmesi için:

1. Makaleye okuyucu tarafından ücret ödenmeksizin İnternet ya da başka bir yolla engelsiz olarak evrensel ve serbestçe erişilebilmesi,
2. Yazara uygun biçimde atıf yapma koşuluyla, kişilere makaleleri kullanma, çoğaltma ve yayma izninin verilmesi,
3. Makalenin tam ve uygun bir elektronik formatta uzun süreli korunması amacıyla, açık erişim ilkelerine uygun en azından bir arşivde depolanması (Veltrop, 2005, s. 6).

Bildirmelerde belirtilen bu koşullar asgari müşterek kabul edilerek, açık erişim yayıncılığın uygulanmasında değişik yöntemler görülmüştür. Bu konuda tek bir bakış açısının olması da zaten beklenemez. Gereksinimler, olanaklar, beklentiler, yayın ve hizmet çeşitliği, ilgililerin bakış açısı, vb. açık erişim yayıncılığın hangi işletim modeli ve ne kapsamda gerçekleştirileceğinde etkilidir (Johnson, 2004, s. 11). Bu bağlamda, hareketin başlamasından itibaren görülen uygulamalar çerçevesinde açık erişim yayıncılığın temelde iki işletim modeli ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunlar:

1. Açık Erişim Dergileri (Open Access Journals)
2. Kişisel Arşivleme (Self-archiving)

AÇIK ERİŞİM YAYINCILIK MODELLERİ

Açık Erişim Dergileri

Yüksek abonelik fiyatlarına tepki olarak 1990'ların başından itibaren genelde bireysel çabaların bir sonucu olarak uygulanmaya başlayan bu yöntemde, makaleler ilgilenen tüm kullanıcıların İnternet üzerinden ücretsiz olarak elde edebilecekleri bir dergide yayınlanır (Prosser, 2003). Bunlar açık erişim dergilerini listeleyen *Directory of Open Access Journals (DOAJ)* tarafından “erişim için ücretin okuyucuya ya da kurumlarına yansıtılmadığı dergiler” olarak tanımlanmaktadır.

Açık erişim dergileri uygulamada dört değişik biçimde gerçekleştirilir (Swan ve Brown, 2004, ss. 8-9). En bilinen biçimi, içeriğin bir bölüm tarafından oluşturulması, hakem onayı ve düzeltmelerden sonra üniversitenin sunucusu aracılığıyla ücretsiz olarak İnternet'ten erişime sunulmasıdır. Bu modelin değişik biçimlerde uygulandığı da görülür. İşletim giderleri reklam alınarak, ödenek sağlanarak ya da sponsor bulunarak karşılanır. Örneğin, bu modellerle yayınlanan D-Lib Magazine¹, *Defense Advanced Research Project Agency (DARPA)* ve *National Science Foundation (NSF)* tarafından desteklenir. University of Michigan Press tarafından yayınlanan *Journal of Electronic Publishing*²'in editörlüğünün gönüllü kişilerce yapılmasına karşın yıllık 4000\$ maliyeti olduğu belirtilmektedir.

Açık erişim dergileri için bir diğer işletim modeli de “ticari” yaklaşımdır. Açık erişim ilkeleri doğrultusunda kullanıcılara herhangi bir maliyet yansıtılmazken, yazarlar dergide yayınlanan makaleleri başına ücret öder, yayıncı ise makalenin elektronik olarak elde edilmesini sağlar (Swan ve Brown, 2004, s. 8). The Public Library of Science³ ve Biomed Central (BMC)⁴ dergileri bu tür işletim modeline birer örnektir. Biomed Central'da 150'den fazla biomedikal dergi açık erişime sunulurken, yazar yayınlanan her makale için 480–1385 Avro ücret ödemektedir⁵. Björk (2004)'e göre, yazarlara hizmet etmek için müşterilerden ücret alma biçimindeki geleneksel yöntemi, yazarlar aleyhinde çevirmesi nedeniyle en çok tartışılan modeldir. Buna karşın

1- <http://www.dlib.org/> (27 Eylül 2006).

2- <http://www.press.umich.edu/jep/> (27 Eylül 2006).

3- <http://www.plos.org/> (27 Eylül 2006).

4- <http://www.biomedcentral.com/> (27 Eylül 2006).

5- <http://www.biomedcentral.com/info/authors/> (27 Eylül 2006).

Suber (2004–2005) günümüzde açık erişim dergilerinin yalnızca %47'sinin yazarlarından ücret aldığını belirtmiştir.

Yazarların makale başına ücret ödemelerinin güçlüğü göz önünde bulundurularak uygulanan bir başka işletim modeli de kurumsal üyeliğe dayalı “şemsiye” anlaşmalardır (Björk, 2004). Kuruluşlara oldukça önemli üyelik indirimleri sunulurken, yazarlardan ayrıca ücret talep edilmemektedir (Johnson, 2004, s. 21).

Başka bir işletim modelinde ise dergiler, abonelik ve açık erişimin birlikte yürütüldüğü karma bir yöntemle yayınlanmaktadır. Burada normalde aboneliğe dayalı bir dergide, yazar ücret karşılığında makalesinin açık erişimli olmasına karar vermektedir. Bu işletim modeli, alanında en saygın dergilerinden biri olan Nucleic Acids Research'ü⁶ bu yöntemle yayınlayacağını açıklayan Oxford University Press tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Goode, 2003).

Yukarıda belirtilen işletim modelleri ile yayınlanan açık erişim dergilerin en büyük yararı makalelerin telif hakkının tamamen yazarlarına verilmesidir. Çoğu bireysel çabalarla ortaya çıkan bu dergilerin teknolojik altyapısı, dergiyi çıkaranların olanakları ve becerileri ile yakından ilişkilidir. Altyapı eksiklikleri (ticari olarak yürütülen dergiler hariç) içeriğin uzun vadeli korunma garantisini sınırladığından, açık erişim dergileri için en büyük dezavantajlardan biri olarak gösterilmektedir. Diğer bir dezavantaj ise, ticari dergilerle rekabet edecek düzeyde dizinleme hizmetinin olmayışıdır. Çünkü dizinleme bir yandan derginin varlığından haberdar edilmesi, diğer yandan da makalelerin etki faktörünün yükselmesi, dolayısıyla da derginin saygınlığının artması için çok önemli bir araçtır (Björk, 2004).

Yapılan bazı araştırmalar açık erişim dergilerinin etki değeri açısından önemini her geçen gün artırdığını göstermektedir. Institute for Scientific Information (ISI) tarafından Web of Science'da yer alan 191'i açık erişimli toplam 8.700 dergide yapılan bir araştırmada, açık erişim dergilerle aboneliğe dayalı geleneksel dergilere yapılan atıfların etki değerlerinde farklılık olmadığı açıklanmıştır. (Harnad ve Brody, 2004). Brody, Stamerjohanns, Vallières, Harnad, Gingras, ve Oppenheim, (2004), 1991-2001 yıllarını kapsayan ISI® CD-ROM⁷ (7.000 derginin içindekiler ve kaynakça sayfasını kapsayan bir veri tabanı) ve arXiv⁸ (fizik, matematik ve bilgisayar bilimleri alanlarında 1991 yılından beri yazarların kendi kendine arşivleme yaptıkları bir açık erişim arşivi) dergileri araştırmasına göre, açık erişim dergilerine

---

6- <http://nar.oxfordjournals.org/> (27 Eylül 2006).

7- <http://www.isinet.com> (27 Eylül 2006).

8- <http://www.arxiv.org> (27 Eylül 2006).

yapılan atıf oranları sürekli artmaktadır. Hajjem, Harnad ve Gingras (2005, ss. 42–43) tarafından 1992–2003 yılları arasında 10 disiplinde toplam 1.307.038 makaleyi kapsayan bir atıf etki oranı analizi araştırmasına göre de, açık erişimli makalelerin diğerlerine oranla üç kat daha fazla atıf aldığı saptanmıştır. Swan ve Brown (2004, ss. 34–36)'ın yaptıkları bir araştırmada ise, makalesini bir kez açık erişim dergisinde yayınlayan yazarların %71'i, bu uygulamaya devam edeceklerini belirtmişlerdir.

Bilimsel bilgi yaratıcılarının nihai amaçlarının daha fazla atıf olarak bilinirliklerini artırma olduğu anımsandığında, yukarıda yapılan çalışmalar açık erişim dergilerinin gelecekte önemini artıracaklarını göstermektedir. Teknolojik altyapı ve dizinlemeye ilişkin sorunların da aşılmasıyla, açık erişim dergilerinin geleceğin bilimsel iletişimi için başlıca araçlar olması kaçınılmazdır.

Kişisel Arşivleme

Açık erişim yayıncılık düşüncesinde, bir çalışmanın duyurulması için mutlaka bir dergide yayınlanmış olması gerekmez. Henüz yayınlanmamış makaleler ile diğer bilimsel çalışmalar kişisel web sayfaları ya da elektronik açık erişim arşivlerinden erişime açılabilir. Böylece bir yandan çalışmanın çok geniş çevrelerle anında paylaşımı gerçekleşirken, uzun vadeli koruma açısından çalışmanın depolanması da söz konusudur.

Kişisel arşivleme olarak tanımlanan bu yöntem, “dijital belgelerin tercihen bir açık erişim elektronik arşivinde olmak üzere herkesin erişebileceği bir web sitesinde derlenmesi” olarak tanımlanmaktadır. Derleme, çalışmalara ilişkin “üstveri (metadata)” (tarih, yazar adı, eser adı, dergi adı, vb.) bilgilerinin girilmesi ve daha sonra da çalışmanın tam metninin eklenerek bir web ara yüzüyle erişime sunulmasını içerir. Bu işlemler yazarın kendisi tarafından yapılabileceği gibi, bazı arşivler de bu hizmeti gerçekleştirmektedir (Self-Archiving FAQ for the Budapest Open Access Initiative-BOAI, 2006).

Bugüne kadarki uygulamalarla kişisel arşivlemenin üç yöntemle gerçekleştirildiği görülmektedir:

1. *Kişisel Arşivleme*: Yazarın, bilimsel çalışmasının ön baskısını ya da son baskısını tam metin olarak kişisel web sayfasından açık erişime sunmasıdır. Bu uygulama, 1990'ların ortalarında web sayfası kullanımının yaygınlaşmasından sonra ortaya çıkmış ve pek çok kişisel elektronik baskı arşivinin oluşumuyla sonuçlanmıştır. Bu arşivler için en büyük sorun uygulamanın devamlılığı ve yayınların uzun süreli korunmasıdır. Yazar herhangi bir nedenle kurumdan ayrıldığında (başka kuruma geçme, emekli olma, ölüm, vb.) kişisel

web sayfalarının belirtilen sorunları doğuracağı açıktır (Open Access Bibliography..., 2005).

2. *Konu Tabanlı Arşivler*: Bu tür arşivler, mevcut yayınların ön baskılarının İnternet'te karşılıklı değişiminin geleneksel hale geldiği ve yayın hızının önemli bir faktör olarak görüldüğü araştırma alanlarında ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, genellikle yazarın konferans ya da dergi için hazırladığı çalışmasının, daha erken ve etkin dağıtımını sağlayacak olan paralel yayıncılığı amaçlar. İlke olarak yazarlar çalışmalarını bu arşivlere kendileri koyduklarından, bu tür arşivler çok düşük maliyetlerle oluşturulabilir. Arşiv sorumlularına düşen görev ise arşivin hitap ettiği konuyla ilgisi olmayan kaynakları ayıklamaktır (Björk, 2004). Yayınlanmamış bilimsel yazıların ve hakemli dergi makalelerinin çoğunlukta olmasına karşın, yazar uygun gördüğü takdirde ürettiği tez, ders kitapları, öğrenim nesnelere, görsel-ışitsel kaynaklar, kurumsal kayıtlar ve diğer sayısal dosyalar da bu arşivlerde yer alabilir (Suber, 2004–2005).

Konusal arşivlerin en eski ve en etkili olanı 1991 yılında oluşturulan ve sonradan "arXiv" olarak bilinen bir ön baskı arşividir. Bu arşivde bilgisayar bilimleri, fizik, matematik, doğrusal olmayan bilim (non-linear science) ve nicel biyoloji (quantitative biology) alanlarında 387.033 elektronik baskı (e-baskı) belge bulunmaktadır⁹.

Biyoloji, bilgisayar bilimleri, dilbilim, felsefe, psikoloji ve ilgili disiplinlerde e-baskı çalışmaların yer aldığı ve Southampton Üniversitesi Elektronik ve Bilgisayar Bilimleri Bölümü'nün desteği ile oluşturulan Cogprints¹⁰; Kütüphane, bilgibilim ve bilgi teknolojisi konularında e-baskı çalışmaların yer aldığı Arizona Üniversitesi'nde oluşturulan *Dijital Library of Information Science and Technology* (DLIST)¹¹; yine aynı konularda halen 4.294 e-baskı belgenin yer aldığı¹² *Research in Computing, Library and Information Science* (RCLIS) ve Documents in Information Science tarafından yürütülen E-LIS, konusal arşivlere verilebilecek diğer örneklerdir.

3. *Kurumsal Arşivler*: Bu arşivlerde bir kurum bünyesinde yapılan tüm çalışmalar yer alabilmektedir (Swan ve Brown, 2004, s. 9). Bu nedenle Chan, Kirsop, Costa ve Arunachalam, (2005) kurumsal arşivleri; makalelerin ön ve son baskılarının, tezlerin, kılavuzların, öğretim

---

9- 03.10.2006 tarihi itibarıyla <http://www.arxiv.org/> elektronik adresinden alınan sayıdır.

10- <http://cogprints.org> (03.10.2006).

11- <http://dlist.sir.arizona.edu> (03.10.2006).

12- 03.10.2006 tarihinde <http://eprints.rclis.org/> elektronik adresinden alınan sayıdır. (03.10.2006).

nesnelerinin ve diğer çalışmaların yazar ya da kurumun izni ile herhangi bir mali ya da teknik engel olmaksızın herkes tarafından elde edilebilir olmasını sağlayan elektronik arşivlerdir” biçiminde tanımlamaktadır.

Kurumsal arşivler kişisel arşivlemenin yaygınlaşmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Açık erişim dergileri ve konusal arşivlere göre yeni gelişmekte olan bir yöntem olmasına karşın, her geçen gün önemini artırmaktadır. Kişisel arşivlemede yaşanan dizinleme ve koruma sorunlarına daha sistematik bir yaklaşım anlamına geldiğinden, açık erişim uzun vadeli stratejiler için yararlı görülmektedir (Björk, 2004).

Kurumsal arşivleri akademik kuruluşlar (özellikle üniversiteler) için vazgeçilmez unsur olarak gören Crow (2002, s. 4), bu kuruluşlar için iki yönden önemli olduğunu savunmaktadır. Bunlar:

- Bilimsel iletişim sisteminin yeniden düzenlenmesi yolunda erişim sınırlarının genişletilmesi, bilim insanlarının inisiyatifi elinde bulundurması, dergi tekelinin kırılması ve rekabet ortamı yaratılması, akademik kuruluşlara ve kütüphanelerine ekonomik rahatlık sağlanması,

- Üniversitenin gerçek kalitesini ve araştırma faaliyetlerinin bilimsel, sosyal ve ekonomik yönlerini ortaya koyarak, kuruluşun fark edilebilirliğini, statüsünü ve halka karşı değerini artırması.

Kurumsal arşivlerin oluşumu, kurumun gereksinimleri ve olanakları çerçevesinde değişik biçimlerde gerçekleştirilebilirse de, tümünün ortak özelliği kurum çalışanlarının entelektüel ürünleri için sayısal bir arşiv olması ve bu ürünlere isteyen herkesin herhangi bir engelle karşılaşmadan erişebilmesidir. Bu bakışla Crow (2002, ss. 16–19) açık erişimli kurumsal arşivlerin sahip olması gereken dört unsuru belirtmiştir. Bunlar:

- *Kurumsal tanımlama*: Kurumun çalışanları tarafından üretilen her türlü çalışmanın paylaşılabilir olması ve uzun vadeli korunabilmesidir. Kurumsal tanımlama, kurumun sahip olduğu çalışmalarla sınırlı kalınacağı anlamına gelmemektedir. Süreli yayın abonelikleri için oluşturulan ortaklıklara benzer uygulamalar, hem arşivin işletim maliyetini düşürür, hem de geliştirilen teknik olanaklar bağlamında ortak hareket etmeyi sağlar. Böylece sınırlı olanakları olan kurumların da güçlü bir açık erişim arşivine sahip olması sağlanır.

- *Bilimsel İçerik*: Kurumsal açık erişim arşivlerinde yer alan çalışmaların ortak özellikleri “bilimsel” olmalarıdır. Bu bağlamda

arşivin içeriğini hakemli dergi makalelerinin ön ve son baskıları yanında, kitaplar, tezler, konferans sunumları, raporlar, kılavuzlar, öğretim nesnelere ve diğer bilimsel içerikli tüm çalışmalar oluşturmaktadır. Arşiv bakımından üzerinde durulması gereken konu ise bu içeriğin korunmasına ve hizmete sunulmasına yönelik içerik yönetimi ve doküman kontrolü için uygun politika oluşturulması ve sistemin kurulmasıdır.

- *Sürekli büyüme ve kalıcılık*: Kurumsal arşivler sürekli artan sayıları ve genişleyen içerikleri ile bilimsel iletişim sisteminde hızla önem kazanmaktadır. Bu, arşive giren bir parçanın zorunlu durumlar hariç, kalıcı olarak orada saklanacağı ve herkes tarafından erişilebileceği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kurumsal arşivlerin koruma ve erişim politikaları geliştirmeleri gerekmektedir. Bu politikalarda, yazarlar ile evrensel erişim hedefi arasındaki denge iyi kurulmalıdır. Böyle bir ortamda arşive düşen en büyük sorumluluk, sürekli büyüyecek olan bir koleksiyon için işletim ve depolama gereksinimlerini karşılayabilecek teknolojik altyapıyı oluşturmaktır.

- *Açık erişimli ve karşılıklı işleyebilirlik (interoperable)*: Arşivlerin içeriğine geniş kitleler tarafından erişilmesi için, genel arama motorları ve diğer arama araçları tarafından taranabilir olması gerekir. Bunun için de kurum uygun standartlarda üstveri (metadata) kayıtlarını oluşturmalı ve bu kayıtları arama mekanizmalarının erişimine açmalıdır.

Gerek sahip olunan materyalin çokluğu ve çeşitliliği, gerekse bu içeriğin uzun vadeli koruma garantisinde olması, kurumsal arşivlerin önemini her geçen gün artırmaktadır. Bu nedenle kurumsal arşivlerin gerçek anlamda amacına ulaşmasında dikkat edilmesi gerekli noktalar vardır. Bunlar:

- *Arşive konulacak çalışmalar için bazı yasal konuların aşılması gerekir*. Örneğin, ticari bilimsel dergilerde yer alan çalışmaların arşivde açık erişime sunulması, telif hakkı sahibinin iznine bağlıdır. İlk telif hakkının her zaman yazarda olduğu dikkate alındığında, izinsiz konan çalışmalar arşivleri ciddi yasal yükümlülöklere sokabilir. Başka bir deyişle, telif hakkından kaynaklanan bir sorunda, muhatabın doğrudan çalışmayı yapan ve kurum arşivinde erişime açılmasına izin veren kişi olması için gerekli güvence sağlanmalıdır.

Ancak bu durum, ticari bilimsel dergilerde yayınlanan makalelerin kurumsal arşivlerde yer alamayacağı biçiminde anlaşılmalıdır. Çünkü yapılan bazı araştırmalar yayıncıların bu konuya sıcak baktığını ortaya konmuştur. Harnad ve Brody (2004), toplam 10.673 ticari dergi ve 88 yayıncı ile yapılan bir araştırmada, dergilerin %

83'ünün, yayıncıların ise %58'inin makalelerin ön baskılarının bir üniversite ya da kurum arşivinde açık erişime sunulmasına yeşil ışık yaktıklarını belirtmişlerdir. Son baskıların yayınlanmasına sıcak bakma oranı ise dergilerde %53, yayıncılarda %50'dir. Loughborough Üniversitesi tarafından yürütülen bir proje kapsamında, ileri gelen yayıncılara makalelerin ön baskılarının yazarın kendi web sayfasından açık erişime sunulması hakkındaki görüşleri sorulmuştur. 33 yayıncı bunu kabul ederken, 49 yayıncı da olumsuz görüş bildirmiştir. Yayıncılarla birlikte 7.169 dergi yetkilisine de bu soru yöneltilmiş, % 49'u her iki sürümünün de yayınlanmasına izin verebileceklerini belirtmişlerdir (Gadd, Oppenheim ve Proberts, 2003).

• *Depolama, erişim ve uzun vadeli koruma, uygun bilgi teknolojisi altyapısı ve sürekli güncelleme gerektirir.* Materyallerin oluşturuldukları formatların çeşitliliği, sürekli büyüyen niceliği, geniş çevrelerce elde edilebilmesi hedefi ve tüm bunların sürekli gelişen teknolojiye koşut olarak güncellenmesi gibi konular, yeterli ve geçerli bir bilgi teknolojisine sahip olmayı gerektirir. Björk (2004)'e göre, bu konuda üniversite kütüphanelerinin bugüne kadar olan deneyimleri, arşivlerdeki düzenleme, erişim ve depolama teknolojileri konusunda oldukça yararlı olacaktır.

• *Yazar, kullanıcı ve arşivin beklentileri açısından kurumsal arşivlerin başarısı, içeriğin standartlar çerçevesinde dizinlenmesi ile ilişkilidir.* Kurumsal arşivlerin varlık nedeni, herhangi bir erişim engeli nedeniyle ulaşılamayan bilimsel bir çalışmayla kullanıcıyı engelsiz olarak buluşturmadır. Bu arşivlerde bilimsel makale dışında başka çalışmaların da yer alacağı düşünüldüğünde, mevcut ticari dizinlerde yer alması hayli zordur. Önerilen çözüm ise genel web arama motorları tarafından taranabilmesi ya da yalnızca bilimsel içeriği aramaya yönelik arama motorlarının geliştirilmesidir. Bu durumda da arşivde yer alan çalışmaların bibliyografik tanımlamaları belirli standartlarla yapılmalıdır.

Karşılıklı işlerlilik (interoperability) özelliğini gerçekleştirme ile ilgili bu konu, arşivler arasında içerik tanımlama açısından birlikteliği ve karşılıklı işleyiş getirmeyi sağlayan bir standartlaşmadır. Dünyada çok sayıdaki dağınık, birbirlerinden farklı sayısal ortamda saklı materyale, farklı erişim yazılım ve standartlarına sahip kullanıcı ve kurumlar arasında iletişim kurmak, bunun için gerekli teknik altyapıyı sağlamak amacıyla çalışmalar yapan (Karasözen, 2002:12) Açık Arşivler Girişimi (Open Archives Initiative)'nce 2001 yılında geliştirilen Üstveri Harmanlama Protokolü (Protocol for Metadata Harvesting-OAI-PMH) bu standartlardan en yaygın olanıdır (Open Archives Initiative, 2002). Bu protokol, ortak standartlar kullanılarak harmanlanan üstverilerle,

kurumsal arşivlerdeki yayınlara diğer kişi ve kurumlar tarafından kolaylıkla erişilebilmesi adına, tarama yapan kullanıcıların ek bir yazılım kullanmasını ortadan kaldırmaktadır.

AÇIK ERİŞİM OLUŞUMLARINA ÖRNEKLER VE ARAMA ARAÇLARI

Açık erişim işletim modellerinde “altın yol” olarak değerlendirilen açık erişimli dergiler yayınlanmasına yönelik örnekler ilgili başlık altında verilmişti. Bu dergilerin tam bir listesini veren ve aynı zamanda içeriklerinin çeşitli erişim uçları ile aranmasında en bilinen araç Lund Üniversitesi Kütüphaneleri tarafından yayınlanan Açık Erişim Dergileri Rehberi (Directory of Open Access Journal-DOAJ)'dir. Halen toplam 2404 derginin listelendiği rehberde, 697 dergiden 110.002 makale taranabilmektedir¹³.

Toplam 373 kütüphanenin katılımı ile oluşturulan bir konsorsiyum olan Information on the Elektronische Zeitschriftenbibliothek-EZB (Electronic Journals Library), Regensburg Üniversitesi Kütüphanesi ile Münih Teknik Üniversitesi Kütüphanesi tarafından geliştirilmiştir. EZB'den 3358 çevrimiçi dergi ve 28.058 başlık taranabilmekte ve ücretsiz elde edilebilen makaleler belirtilmektedir¹⁴.

Brezilya Ulusal Nükleer Enerji Komisyonu (Comissão Nacional de Energia Nuclear-CNEN)'in Nükleer Bilgi Merkezi (Centro de Informaçoes Nucleares-CIN) tarafından geliştirilen ve İnternet üzerinden ücretsiz erişilebilen 2677 dergiyi tarayan LivRe!¹⁵; Hindistan'da Informatics India Ltd. tarafından 2006 yılında geliştirilen ve 3000'in üzerinde açık erişimli derginin listelendiği Open J-Gate¹⁶; Göteborg Üniversitesinde danışma kütüphanecisi olan Jan Szczepanski tarafından oluşturulan ve 4500'den fazla açık erişimli dergiyi listeleyen elektronik rehber¹⁷ açık erişimli dergiler için oluşturulan arama araçlarına diğer örneklerdir. Ayrıca Yahoo¹⁸ ve Google¹⁹ gibi genel arama motorlarından da açık erişimli makalelere ulaşmak mümkündür.

---

13 -03.10.2006 tarihinde <http://www.doaj.org/home> adresinden alınan bilgidir.

14- <http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/about.phtml?bibid=AAAAA&colors=5&lang=en> (03.10.2006).

15- <http://livre.cnen.gov.br/Inicial.asp> (03.10.2006).

16- <http://openj-gate.com/> (03.10.2006).

17- <http://www.his.se/templates/vanligwebbsida1.aspx?id=20709> (03.10.2006).

18- <http://www.yahoo.com/> (03.10.2006).

19- <http://www.google.com> (03.10.2006).

Kurumsal açık erişim arşivlerinden en bilineni Massachusetts Institute of Technology (MIT) ve Hewlett Packard ortaklığı ile geliştirilen bir projenin ürünü olan DSpace'tir. MIT'de yılda yaklaşık 10.000 bilimsel yayın üretilmekte ve projenin yıllık personeli bilgisayar yazılımı ve donanımı giderleri 300.000\$ civarında tahmin edilmektedir. Ayrıca aynı proje kapsamında OAI-PMH standartlarına uygun olarak geliştirilen bir kurumsal arşiv yazılımı da (D-Space) ücretsiz olarak sunulmaktadır. Halen dünya genelinde bu yazılımı kullanarak açık erişim arşivini oluşturmuş 171 kurum bulunmaktadır²⁰.

DSpace yazılımı kullanılarak oluşturulan ve akademik personel tarafından üretilen sunumları, yayınları ve raporları içeren Knowledge Bank ise, Ohio State University'nin bir kurumsal arşividir. Daha çok uzaktan ve sürekli eğitime yönelik ve ayrıca OhioLink konsorsiyumu ile birlikte kurumsal arşiv geliştirme projeleri bulunmaktadır.²¹

California Digital Library'nin sponsorluğu ile geliştirilen eScholarship Repository'de aynı amaçla 1999 yılından bu yana açık erişim hizmeti sunan bir arşivdir. Amacının "bilimsel yayıncılıkta alternatif bir model geliştirme, böylece bilimsel gelişime katkıda bulunma" olarak ifade edildiği bu arşivde, 14.194 çalışmanın tam metni yer almaktadır²².

Yine İngiltere'de sekiz üniversitenin desteği ile başlatılan ve ortaklaşa yürütülen bir kurumlar açık erişim arşivi olan SHERPA (Securing a Hybrid Environment of Research Preservation and Access) projesi, halen 23 yüksek öğrenim kuruluşu, British Library ve AHDS (Arts and Humanities Data Services)'nin desteği ile hizmetlerine devam etmektedir²³.

Hollanda'da 2000 yılında başlatılan bir proje olan Academic Research in the Netherlands Online (ARNO)'nun amacı, üniversitelerdeki dağınık sayısal arşivlere, açık arşivlerin "karşılıklı işbirlik" standartları çerçevesinde erişim sağlamaktır. Innovation in Scientific Information Supply (IWI) tarafından finanse edilen proje, halen Universiteit van Amsterdam, Tilburg University ve University of Twente tarafından yürütülmektedir. Ayrıca bu amaçla geliştirdikleri bir yazılım da ücretsiz kullanıma sunulmaktadır²⁴.

20- <http://libraries.mit.edu/dspace-mit/about/faq.html> (03.10.2006).

21- <https://kb.osu.edu/dspace/index.jsp> (03.10.2006).

22- <http://repositories.cdlib.org/escholarship/> (03.10.2006).

23- <http://www.sherpa.ac.uk/about.html> (03.10.2006).

24- <http://www.uba.uva.nl/projecten/object.cfm?objectid=1A103F4F-A900-4FCF-9BA16965AAE3D75E> (03.10.2006).

2001 yılında Avustralya Ulusal Üniversitesi tarafından başlatılan Eprints Repository, ulusal düzeyde bir kurumsal açık erişim arşividir. Dergide yayınlanmak üzere kabul edilmiş makaleleri, kitapları, kitapta bölümleri, konferans sunumlarını, tezleri ve bölümlerce hazırlanmış teknik raporların bulunduğu bu arşivde, yazarlar çalışmalarını kendileri arşivlemektedirler²⁵ (Steele, 2002).

Bilgi politikası, kaynak paylaşımı ve bilimsel yayıncılık konularında faaliyet gösteren akademik topluluğun ortak hareket etmesi amacıyla Kanada Araştırma Kütüphaneleri Derneği (CARL) tarafından başlatılan “The CARL Institutional Repositories Pilot Project”, halen otuz Kanada üniversitesi için ortak bir kurumsal arşiv olarak hizmetlerini sürdürmektedir²⁶.

Nottingham ve Lund Üniversiteleri tarafından geliştirilen Açık Erişim Arşivleri Rehberi (Directory of Open Access Repositories-OpenDOAR) kurumsal arşivler arasında en bilinen rehber ve arama aracıdır. Rehber dünya genelinde değişik türden 786 arşivi listelemekte ve içeriklerini taramaktadır²⁷. Brody, Stamerjohanns, Vallières, Hamad, Gingras ve Oppenheim (2004), tarafından geliştirilen Kurumsal Arşivler Rehberi de (Registry of Open Access Repositories-ROAR), kurumsal arşiv arama araçlarının en bilinenlerindedir. Bu rehberde göre ise, halen dünyada değişik türde 747 açık erişim arşivi vardır²⁸. Bu sayının 2005 yılı Ekim ayı itibarıyla 542 olarak listelendiği düşünüldüğünde (Kayaoğlu 2006, s. 40), artış hızı daha iyi anlaşılacaktır. Bu rehber aynı zamanda kurumsal arşivlerin içerikleri için de bir arama aracıdır.

Michigan Üniversitesi Dijital Kütüphane Ürün Hizmetleri'nin bir projesi olan OALster de, kurumsal açık erişim arşivlerinde tarama yapma olanağı sağlayan bir diğer araçtır. OALster'den halen toplam 680 kuruluşa ait 9.417.772 kayıt taranabilmektedir²⁹.

ÜLKEMİZDE AÇIK ERİŞİM GİRİŞİMLERİ

Açık erişim düşüncesinin desteklenmesi ve bu yöndeki uygulamalar hızla artarken, ülkemizde de yeterli olmamakla birlikte bazı girişimlerin olduğu görülmektedir. Teorik altyapının ve farkındalığın oluşturulmasına yönelik Karasözen (2003), Küçük (2002; 2004), Özel

---

25- <http://eprints.anu.edu.au/information.html> (03.10.2006).

26- <http://www.carl->

abrc.ca/projects/institutional_repositories/institutional_repositories-e.html (03.10.2006).

27- <http://www.opendoar.org/find.php> (03.10.2006).

28- <http://archives.eprints.org/> (03.10.2006).

29- <http://oaister.umdl.umich.edu/o/oaister/> (04.10.2006).

(2005), Tonta (2005, 2-4 Şubat; 2005, 28 Mart-3 Nisan; 2005, 13-14 Ekim), Tonta ve Ertürk (2005; 2006)'ün çeşitli toplantılarda sundukları bildirimler ile Kayaoğlu (2006)'nun makalesinin burada belirtilmesi gerekir.

Ülkemizdeki üniversiteler ve çeşitli kuruluşlar tarafından yayınlanan ve açık erişime sunulan bilimsel dergiler mevcuttur. Bu bağlamda DOAJ'de yapılan taramada 44 tane dergi olduğu görülmüştür³⁰. Ayrıca, ULAKBİM tarafından hazırlanan Türkçe veri tabanlarında yer alan bazı dergilerdeki makalelere tam metin erişim sağlanabilmektedir. (Aytek-Gürses, 2006).

Kurumsal açık erişim arşivi için halen faaliyette olan tek örnek ise Ankara Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi'dir. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyelerince yürütülen proje kapsamında oluşturulan açık arşivde, Ankara Üniversitesi öğretim üye ve yardımcılarının uluslararası dizinlerde yer alan bilimsel dergilerde yayınlanmış veya yayınlanabilir kararı verilmiş çalışmaları, bildirimleri, proje metinleri, konferans metinleri, raporları, ders notları, kitaplarda yer almış bölümleri ve tezlerin elektronik kopyaları, basılı olanların ise bibliyografik bilgileri yer almaktadır³¹.

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden bir grup öğretim elemanı tarafından 2002 yılında üniversite elektronik tez arşivi olarak planlanıp, daha sonra üniversite açık erişim arşivine dönüştürülen proje çalışması, halen devam etmektedir. Proje kapsamında arşive yayın girişi ve arama için, Linux tabanlı bir işletim sistemi üzerinde DSpace yazılımı kullanılarak Türkçe arayüz oluşturulmuştur. Arşivde makaleler, bildirimler, tezler ile birlikte diğer bilimsel çalışmalar yer almaktadır (Tonta ve Ertürk, 2006).

Tezlere tam metin açık erişim sağlanması biçiminde uygulamalar ise son yıllarda görülen bir yöntemdir. Örneğin ODTÜ E-Tez Arşivi Nisan 2003'ten bu yana böyle bir uygulama yürütmektedir. Ancak tezlerin tamamına değil, yazarlar tarafından verilen izin doğrultusunda (hiç, kampüs içi, hemen, belli bir süre sonra gibi) elektronik kopyalarına erişim sağlanmaktadır³². Süleyman Demirel³³,

---

30- <http://www.doaj.org> adresinden 04.10.2006 tarihi itibarıyla yapılan aramada tespit edilen sayıdır.

31- <http://acikarsiv.ankara.edu.tr> (04.10.2006).

32- http://ww2.lib.metu.edu.tr/yan.php?id=203&b_id=3&lang=tr (04.10.2006).

33- <http://bliss.sdu.edu.tr/blissweb.php?banka=SDUTEZ&Service=INFO> (04.10.2006).

Sabancı³⁴ Üniversiteleri ve Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde³⁵ yapılan tezlerin tam metinleri herkesin erişimine açık olmak üzere, Muğla³⁶ ve Sakarya³⁷ Üniversitelerindeki tezlere ise kampüs içinden erişilebilmektedir. Ayrıca YÖK'ün de ülkemizde yapılan tüm tezlere İnternet üzerinden tam metin erişimi sağlama için Ulusal Dijital Tez Arşivi'ni kurma yönünde çalışmaları olduğu bilinmektedir³⁸.

Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu-ANKOS, (2006), 2006 Ocak ayında bünyesinde bir Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Çalışma Grubu oluşturarak bu konuda çeşitli bilgilendirme çalışmaları başlatmıştır. Açık erişimle ilgili bir broşür de yayınlayan grubun, web sitesinde açık erişime ilişkin tanıtım bilgileri ile ulusal ve uluslararası girişimlerden örnekler bulunmaktadır³⁹.

Yukarıda belirtilen çalışmaların bir sonucu olarak, Bilgi Teknolojileri IV & Akademik Bilişim 2006 (9–11 Şubat 2006, Denizli) toplantısından sonra TKD, ÜNAK, ANKOS ve ULAKBİM temsilcilerinin oluşturduğu bir Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Danışma Kurulu yapılandırılmıştır. Kurul'un amacı Türkiye'de açık erişimin yaygınlaşması için çalışmalarda bulunmaktadır⁴⁰ Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu-ANKOS, 2006).

Dünyada ve ülkemizde açık erişim girişimlerine yönelik teorik ve uygulamalı bu çalışmalara, bilimsel bilgi üreten tüm kuruluşların, özellikle de üniversitelerin kayıtsız kalması düşünülemez. Atatürk Üniversitesi bünyesinde de, bir elektronik açık erişim arşivi oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır. Henüz çok başında olunmasına karşın, üniversite yönetiminin bu girişime sıcak bakması ve her türlü desteğin sağlanacağına ilişkin teminat verilmesi, çalışmanın başarıyla sonuçlanmasına yönelik itici bir güç olacaktır.

34- <http://digital.sabanciuniv.edu/editthesis/index.html> (04.10.2006). Sabancı Üniversitesi'nde ayrıca, öğretim üyelerinin ön baskı, ders notu, çalışma ve araştırma faaliyetlerine ilişkin dokümanları ile seçilmiş öğrenci projeleri ve idari personelin çalışmalarını içeren E-Lit adı ile bir elektronik arşiv de mevcuttur (<http://bilmer.sabanciuniv.edu/tr/diger/elit.html>) (04.10.2006).

35- http://www.fbe.deu.edu.tr/yayin_arsivi/tez_arsivi/tez_arsivi_giris.asp (04.10.2006).

36- <http://bliss.mu.edu.tr/blissweb.php?Service=EASY> (04.10.2006).

37- <http://w3.sakarya.edu.tr:571/Yordam.htm> (04.10.2006).

38- Bkz. http://www.yok.gov.tr/tez/tez_teslim_kilavuz.pdf (04.10.2006).

39- <http://www.ankos.gen.tr/acikerisim/> (04.10.2006)

40- <http://www.acikerisim.org.tr/> (04.10.2006).

Atatürk Üniversitesi Açık Arşivi'ni kurma düşüncesi ilk kez Mayıs 2006'da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, Kütüphanecilik Bölümü öğretim üyelerinin önderliğinde böyle bir girişim için kamuoyu oluşturulmaya başlanmıştır. Kimya Bölümü Başkanının, bu çalışmaya doğrudan katılabileceğini ve rektörlüğe böyle bir projenin sunulmasında önderlik edebileceğini belirtmesi üzerine, bu düşünce rektörlüğe iletilmiştir. 30 Haziran 2006 tarihinde, Rektör Yardımcısına açık erişim hareketinin tanımı, kapsamı ve uygulamaları ile Atatürk Üniversitesi Açık Arşivi kurulmasına yönelik neler yapılabileceğine ilişkin bir sunum yapılmıştır. Sunum sonunda, arşivin kurulması için bir proje ekibinin oluşturulmasına karar verilmiştir. Proje ekibi Kütüphanecilik Bölümünden iki ve Kimya Bölümünden bir öğretim üyesi ile bir kütüphaneci ve bir bilgi teknolojisi uzmanından oluşturulmuştur. Bundan sonra yapılacaklara ilişkin rektör yardımcılığına iletilmek üzere bir çalışma hazırlanmıştır.

Çalışmanın iki aşamalı olarak gerçekleştirilmesi düşünülmektedir. İlk aşamada Üniversite'nin Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri ve Sağlık Bilimleri ve Güzel Sanatlar Enstitülerinde yapılmış olan lisansüstü tezlerin tam metinleri kütüphane web sayfası aracılığıyla açık erişime sunulacaktır. Kütüphanenin kullandığı otomasyon programının uygunluğu ve tezlerin 2002 yılından bu yana elektronik kopyaları ile birlikte teslim edilmesi nedeniyle, elektronik kopyası olan tezler "pdf formatı"na çevrilerek üniversitenin "ftp sunucusu"na aktarılacak, kütüphane elektronik katalogunda bibliyografik bilgileri tanımlandıktan sonra, katalog ara yüzünden aramaya açılması sağlanacaktır. Sonuç ekranında, ftp sunucusu üzerindeki tezin tam metnine ilişkin adres yer alacaktır. Bu tezler daha sonra kurulacak olan arşive aktarılacaktır.

İkinci aşamada ise üniversite personelinin tüm bilimsel çalışmalarının yer alacağı kurumsal açık erişim arşivi kurulacaktır. Linux işletim sistemi ve DSpace yazılımı ile kurulması düşünülen bu arşivde, arama ve belge yükleme için Türkçe ara yüzler ile kullanım istatistiklerine yer verilmesi planlanmaktadır.

Projeye yönelik üst yönetimle yapılan ikinci görüşmede, açık erişim bilincinin üniversite genelinde yaygınlaştırılmasına yönelik bilgilendirme toplantılarının yapılması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede ilk toplantı Ekim 2006'da Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleriyle gerçekleştirilecektir. Bu tür toplantılarla açık erişime yönelik kurumsal bir farkındalığın geliştirilmesi amaçlanırken, projenin gelecek öneriler doğrultusunda şekillendirilmesi için geribildirim de sağlanmış olacaktır.

SONUÇ

Açık erişim hareketi, bilimsel dergi fiyatlarındaki aşırı artış nedeniyle yaşanan sorunların, teknolojinin sunduğu olanaklarla aşılması girişimlerinin bir sonucu olarak hızla gelişmektedir. Bilimsel yayınlara, özellikle kamu kaynaklarıyla yapılmış çalışmalara ücretsiz ve serbest erişim sağlayan açık erişim, alternatif bir yayıncılık modeli olarak da son zamanlarda önemini artırmaktadır. Açık erişim hareketinin yaygınlaşmasından en çok yarar sağlayacak kuruluşlar kamu kaynaklı bilimsel ve araştırma kurumlarıdır. Bu bağlamda, üniversiteler ve kütüphaneleri, araştırma kurumları, bilimsel dernekler ve bilimsel çalışmalara maddi katkı sağlayan diğer kuruluşlar, açık erişim hareketini desteklemelidir. Açık erişim dergilerin yayınlanması ve kurumsal açık erişim arşivlerinin oluşturulması bu yönde yapılacak çalışmaların kilit noktasını oluşturmaktadır. Tüm bunlar yapılırken, bilimsel çalışmalar için vazgeçilmez olan “nitelik” konusu göz ardı edilmemelidir. Çünkü açık erişim yayıncılık modellerinin, ticari yayıncılık için alternatif oluşturması, ancak nitelikli çalışmaların açık erişime sunulması ile mümkündür.

Kurumsal açık erişim arşivleri, kapsamında yer alan çalışmalar ve sağlanan destek açısından, açık erişim hareketinin gelişmesinde oldukça önemlidir. Kurumsal düzeyde oluşturulan arşivler, ulusal ve uluslararası ortak çalışmalar için temel oluşturmaktadır. Bu nedenle, kurumsal arşivlerin evrensel düzeyde “birlikte işlerlik” standartları düşünülerek oluşturulması gerekmektedir. Böylece bir yandan kurumsal verimliliğin başkaları tarafından fark edilmesi ve yapılan çalışmaların hedefine tam anlamıyla ulaşması sağlanırken, diğer yandan da etkin iletişim ile yeni çalışmaların artmasını sağlayacaktır.

Açık erişim hareketinin desteklenmesinde özellikle üniversitelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda, başta üniversiteler olmak üzere açık erişim bilimsel yayıncılık için kişisel ve kurumsal bazda yapılması gerekenleri şöyle özetlemek mümkündür:

- Açık erişim düşüncesinin bilimsel iletişim sürecinde, kamu kaynaklarının korunması ve etkin kullanılması için bir fırsat olduğu yönündeki bilincin artırılması,
- Bilimsel çalışmaların başkalarına duyurulması adına “kişisel arşivlemenin” teşvik edilmesi,
- Açık erişim dergilerin yayınlanması ve bu dergilerin açık erişim arama araçları (DOAJ gibi) ve genel arama motorları (Google Scholar gibi) tarafından taranabilir olmasının sağlanması; ayrıca bu dergilere kütüphane kataloglarında da yer verilmesi,

- Halen yayınlanmakta olan kamu kaynaklı bilimsel dergilerin açık erişim dergileri biçimine dönüştürülmesi,
- Ticari firmalarla yapılan veri tabanı lisans anlaşmalarında açık erişim koşullarının gözetilmesi,
- Özellikle kamu destekli proje sonuçlarının açık erişime sunulmasının zorunlu duruma getirilmesi ve açık erişimin bu tür destekler için ön koşul olması,
- Araştırmacıların, çalışmalarını açık erişimli dergilerde yayınlaması yönünde teşvik edilmesi,
- Akademik yükselmelerde açık erişimli dergilerde yayınlanan çalışmalara ek puanlar verilerek, açık erişimin özendirilmesi,
- Üstveri Harmanlama Protokolü (OAI-PMH) standartları çerçevesinde kurumsal arşivlerin oluşturulması ve bu arşivlerin uluslararası düzeyde arama mekanizmalarınca taranabilir olmalarının sağlanması,
- Kurumsal arşivlerdeki çalışmaların sürekli korunabilir olması için teknolojik altyapının oluşturulması ve günün koşullarına göre yenilenmesi,
- Ulusal düzeyde açık erişim ve kurumsal arşivler politikasının belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi,
- Uluslararası açık erişim bildirelerinin kurumsal ve ulusal düzeyde desteklenmesi.

Bilimsel dergi fiyatlarının artışından kaynaklanan olumsuz etkinin merkezinde yer alan ve açık erişim uygulamalarının artması ile de en fazla yararı sağlayacak olan kütüphaneler, açık erişim uygulamalarının başlıca destekçileri olmuştur. Bu bağlamda, gerek açık erişim hareketine ilişkin farkındalığın artırılması, gerekse uygulamaların gerçekleştirilmesinde kütüphanecilere önemli sorumluluklar düşmektedir. Kütüphanecilerin bu konuda neler yapabileceklerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Suber 2003; Bailey 2005; 2006):

- Açık erişimli kaynaklar için de seçme, değerlendirme ve kataloglama işlemlerini yapmak,
- Kullanıcının kaliteli içeriğe sahip belgelere gelişmiş tarama olanağını sağlamak ve erişimde yaşanan sorunları çözmeye yardımcı olmak,

- Açık erişimli dergilerin kütüphane katalogundan taranabilmesini sağlamak,
- Kurumsal arşivlerin kurulmasına öncülük etmek ya da doğrudan katılmak (politika ve prosedürlerin belirlenmesi, işleyişine ilişkin geribildirim edinme, vb.),
- Arşivlerin kullanıcı ara yüzlerinin açık, kullanımı kolay ve etkin tasarımları için geçmişten gelen deneyimleri ile destek olmak,
- Araştırmacıların çalışmalarını açık arşive koymalarına yardımcı olmak,
- Kendi kendine arşivlemeyi teşvik edici çalışmalar (tanıtım ve bilgilendirme toplantıları, broşürler, kullanıcı eğitimleri, vb.) yürütmek,
- Telif hakkı anlaşmaları ile ilgili konularda yazarları bilgilendirmek (Örneğin Creative Commons hakkında),
- Açık erişimli dergilerinin yaygınlaşmasına (başka kütüphanelere ve kullanıcılara tanıtmak, dizinleme hizmetleri, sponsorluk gibi faaliyetlerle) yardımcı olmak.
- Bilim insanlarının açık erişim dergilerine ve açık arşivlerdeki çalışmalara nasıl ulaşacakları konusunda bilgi vermek (Örneğin DOAJ dergilerine kütüphane katalogunda yer vermek gibi),
- Açık erişimli dergilerinin sayısının artmasına koşul olarak kullanımları ve etki faktörlerinin de yükseliyor olmasından dolayı, dergi koleksiyonunu karşılaştırmalı olarak gözden geçirmek (gerekirse fiyatı yüksek dergilerin aboneliğinin kesilmesi vb.),
- Açık erişim tartışmalarında etkin savunuculuk görevini üstlenmek,
- Kurumsal arşive ilişkin her türlü sorulara danışmanlık etmek,
- Arşivin içeriğinin uzun vadeli korunmasına geçmişten gelen deneyimleri ile destek olmak.

Kaynakça

Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS). (2006). *Bilimsel bilgiye erişimdeki engelleri kaldırmak elinizde!: Açık erişimle değişimi yaratın....* ANKOS.

Association of College and Research Libraries - Scholarly Communications Committee (ACRL-SCC). (2003). *Principles and strategies for the reform of scholarly communication*. ALA. 22 Eylül

- 2006 tarihinde <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/whitepapers/principlesstrategies.htm> adresinden erişildi.
- Association of Research Libraries. Office of Scholarly Communications. (2004). Framing the issue: Open access. 29 Eylül 2006 tarihinde http://www.arl.org/bm~doc/framing_issue_may04.pdf adresinden erişildi.
- ARL Statistics, 2003-04. (2005). *A compilation of statistics from the one hundred and twenty-three members of the Association of Research Libraries*. M. Kyriallidou, M. Young. (Comp. and Ed.), Washington: Association of Research Libraries.
- Aytek-Gürses, E. (2006, 228 Şubat). Bilgi Dünyası Dergisi ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı'nda tam metin olarak eklenmiştir. [Kutup-l adlı elektronik listeye gönderilen e-posta mesajı].
- Bailey, C.W., Jr. (2005). The role of reference librarians in institutional repositories. *Reference Services Review*, 33, 259-267. 29 Eylül 2006 tarihinde <http://eprints.rclis.org/archive/00004973/01/reflibir.pdf> adresinden erişildi.
- Bailey, C. W., Jr. (2006). Open access and libraries. *M. Jacobs (Ed.). Electronic resources librarian: The human element of the digital information age*. Binghamton, NY: Haworth Press. 4 Ekim 2006 tarihinde <http://www.digital-scholarship.com/cwb/OALibraries2.pdf> adresinden erişildi.
- Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. (2003). 26 Eylül 2006 tarihinde http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf adresinden erişildi.
- Bethesda statement on open access publishing. (2003). P. Suber (Ed.) Richmond, Ind.: Earlham College. 26 Eylül 2006 tarihinde <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm> adresinden erişildi.
- Björk, Bo-C. (2004). Open access to scientific publications - an analysis of the barriers to change? *Information Research*, 9 (2). 26 Eylül 2006 tarihinde <http://informationr.net/ir/9-2/paper170.html> adresinden erişildi.
- Boyce, P. (2000). For better or for worse: Preprint servers are here to stay. *College and Research Libraries News*, (61), 404-407. 22 Eylül tarihinde <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/crlnews/backissues2000/may4/betterworse.htm> adresinden erişildi.
- Brody, T., Stamerjohanns, H., Vallières, F., Hamad, S., Gingras, Y. ve Oppenheim, C. (2004, 19 Şubat). *The effect of open access on citation impact. National Policies on Open Access (OA) Provision for University Research Output: an International meeting*'de sunulan bildiri. 27 Eylül

- 2006 tarihinde <http://opcit.eprints.org/feb19oa/brody-impact.pdf> adresinden erişildi.
- Budapest Open Access Initiative*. (2002). New York: Open Society Institute. 26 Eylül 2006 tarihinde <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml> adresinden erişildi.
- Chan, L., Kirsop, B., Costa, S. ve Arunachalam, S. (2005, 14-18 Ağustos). *Improving access to research literature in developing countries: Challenges and opportunities provided by Open Access*. The World Library and Information Congress: 71. IFLA Genel Konferansı'nda sunulan bildiri. 3 Ekim 2006 tarihinde <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/150e-Chan.pdf> adresinden erişildi.
- Competition Commission. (2001, Ağustos). *Reed Elsevier Plc and Harcourt General, Inc: A report on the proposed merger*. London: Competition Commission. (Cm5184). 26 Eylül 2006 tarihinde http://www.competition-commission.org.uk/rep_pub/reports/2001/457reed.htm adresinden erişildi.
- Crow, R. (2002). *The case for institutional repositories: A SPARC position paper*. Washington, DC, SPARC. 3 Ekim 2006 tarihinde http://www.arl.org/sparc/IR/IR_Final_Release_102.pdf adresinden erişildi.
- Higher Education Funding Councils. (2001). *RAE 2001, Annex A: Definition of Research*. 22 Eylül 2006 tarihinde Higher Education Funding Councils sitesinden erişildi: <http://195.194.167.103/PanGuide/guide/guideann.htm>
- Fraizer, K. (2001). The librarians' dilemma: Contemplating the costs of the Big Deal. *D-Lib Magazine*, March, 7 (3). 26 Eylül 2006 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/march01/frazier/03frazier.html> adresinden erişildi.
- Gadd, E., Oppenheim, C. ve Probets, S. (2003) RoMEO Studies 4: An analysis of journal publishers' copyright agreements. *Learned Publishing*, 16 (4), 293-308. 3 Ekim 2006 tarihinde <http://alpsp.publisher.ingentaconnect.com/content/alpsp/lp/2003/00000016/00000004/art00009;jsessionid=43290e4nkaa5n.victoria> adresinden erişildi.
- Goode, R. (2003). *Open access initiative from Oxford Journals*. Oxford: Oxford University Press. (Press release). 27 Eylül 2006 tarihinde http://www.eurekaalert.org/pub_releases/2003-08/oup-oai080703.php adresinden erişildi.
- Hajjem, C., Hamad, S. ve Gingras, Y. (2005). Ten-year cross-disciplinary comparison of the growth of open access and how it increases research citation impact. *IEEE Data Engineering Bulletin*, 28 (4), 39-47.
- Hamad, S. ve Brody, T. (2004). Comparing the impact of open access (OA) vs. non-OA articles in the same journals. *D-Lib Magazine*, 10 (6), June 2004.

3 Ekim 2006 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/june04/harnad/06harnad.html> adresinden erişildi.

Johnson, R. K. (2004, 4-5 Mart). Open access: Unlocking the value of scientific research. *The New Challenge for Research Libraries: Collection Management and Strategic Access to Digital Resources. A conference sponsored by the University of Oklahoma*'da sunulan bildiri. 26 Eylül 2006 tarihinde http://www.arl.org/sparc/bm~doc/johnson_openaccess.pdf adresinden erişildi.

Kayaoğlu, H. D. (2004). Bilimsel iletişim sürecinde basılı dergiden elektronik dergiye geçiş *Aysel Yontar Armağanı* içinde (ss. 37-65). B. K. Ataman ve M. Yalvaç (Yay. Hazl.), İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.

Kayaoğlu, H. D. (2006). Açık erişim kavramı ve gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye için anlamı. *Türk Kütüphaneciliği*, 20 (1), 29-60.

Karasözen, B. (2003). Kurumsal arşivler. *Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 10-16). F. Rukancı (Yay. Hazl. ve başkaları), Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kingsley, D. (2006). Open access publishing: A solution to the serials crisis? *Australasian Science*; Mar, 27 (2); 34-36.

Küçük, M. E. (2002, Ekim). *Elektronik dergiler ve alternatif yaklaşımlar. Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu*, Bolu'da yapılan sunum.

Küçük, M. E. (2004, Haziran). *Bilimsel iletişim ve alternatif yaklaşımlar. Elektronik Yayıncılık Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi. *Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'nda* yapılan sunum.

Office of Fair Trading (2003). *The market for scientific, technical and medical journals: A statement by the OFT, Sept. 2002*. London: Office of Fair Trading. 22 Eylül 2006 tarihinde http://www.of.gov.uk/shared_of/reports/media/oft396.pdf adresinden erişildi.

Open access bibliography: Liberating scholarly literature with e-prints and open access journal. (2005). C.W.Bailey (Haz.).Washington: ARL. 27 Eylül 2006 tarihinde <http://www.escholarlypub.com/oab/oab.htm> adresinden erişildi.

Open Archives Initiative (2002). The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting. Protocol, Version 2.0 of 2002-06-14. C. Lagoze ve Van de Sompel, H. (Ed.), 3 Ekim 2006 tarihinde <http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html> adresinden erişildi.

- Özel, N. (2005, 2-4 Şubat). *Bilimsel yayınlara açık erişim: Bakış açıları*. Akademik Bilişim'05'de sunulan bildiri.
- Prosser, D. (2003). On the transition of journals to open access. *ARL Bimonthly Report*, 227, April. 26 Eylül 2006 tarihinde <http://www.arl.org/newsltr/227/openaccess.html> adresinden erişildi.
- Research Assessment Exercise (RAE). (2001). Research Assessment Exercise 2001. Guidance to Panel Chairs and Members: Criteria and Working Methods. 22 Eylül 2006 tarihinde <http://195.194.167.103/PanGuide/guide/> adresinden erişildi.
- Rowland, F. (1997). Print journals: Fit for the future. *Ariadne. The Web Version*. 22 Eylül 2006 tarihinde <http://www.ariadne.ac.uk/issue7/fytton/> adresinden erişildi.
- Self-Archiving FAQ for the Budapest Open Access Initiative (BOAI). 27 Eylül 2006 tarihinde <http://www.eprints.org/openaccess/self-faq/#self-archiving> adresinden erişildi.
- Shapiro, C. ve Varian, H. R. (1999). *Information rules: A strategic guide to the network economy*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Steele, C. (2002). E-prints: The future of scholarly communication? *inCite*, 23 (10). 3 Ekim 2006 tarihinde <http://www.alia.org.au/publishing/incite/2002/10/eprints.html> adresinden erişildi.
- Suber, P. (2004-2005). *Open access overview: Focusing on open access to peer reviewed research articles and their preprints*. 27 Eylül 2006 tarihinde <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm> adresinden erişildi.
- Suber, P. (2003). Removing the barriers to research: An introduction to Open Access for Librarians. *College & Research Libraries News*, 64, 92-94, 113. 4 Ekim 2006 tarihinde <http://www.earlham.edu/~peters/writing/acrl.htm> adresinden erişildi.
- Swan, A. P. ve Brown, S. N. (2004). *JISC/OSI journal authors survey report*. Truro, UK: Key Perspectives Ltd. 22 Eylül 2006 tarihinde http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/JISCOAreport1.pdf adresinden erişildi.
- Thorin, S. E. (2003, Ağustos). *Global changes in scholarly communication*. e-Workshops on Scholarly Communication in the Digital Era, Feng Chia University, Taichung, Taiwan'da sunulan bildiri. 26 Eylül 2006 tarihinde <http://www.arl.org/scomm/disciplines/Thorin.pdf> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2005, 2-4 Şubat). *Bilimsel iletişim ve açık erişim: Bilgi erişim sorunlarımızın çözümünde açık erişimden nasıl yararlanabiliriz?* Akademik Bilişim'05. Gaziantep'de sunulan bildiri.

- Tonta, Y. (2005, 28 Mart-3 Nisan). *Açık erişim ve kurumsal arşivler*. 41. Kütüphane Haftası'nda sunulan bildiri. 4 Ekim 2006 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-kut-haftasi-2005-acik-erisim.pdf> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2005, 13-14 Ekim). Bilimsel bilgiye açık erişim. *E-Dünyada bilgi Yönetimi: Bilimsel İletişim İçin Yeni Modeller Uluslararası Konferansı*, 2005, İstanbul. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-yeditepe.pdf> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. ve Ertürk, K. L. (2005, 9-11 Aralık). *Bilimsel bilgiye açık erişim: Hacettepe Açık Arşiv uygulaması*. 10. Türkiye'de İnternet Konferansı'nda sunulan bildiri.
- Tonta, Y ve Ertürk, K. L. (2006, 9-11 Şubat). *Açık erişim ve kurumsal arşivler: Hacettepe Açık Arşiv uygulaması. Akademik Bilişim'06*'da sunulan bildiri.
- Ulrich's International Periodicals Directory. 26 Eylül 2006 tarihinde http://ulrichsweb.com/ulrichsweb/analysis/help/USAS_FAQ.asp adresinden erişildi.
- Veltrop, J. J. M. (2005). *Open access publishing and scholarly societies: A guide*. New York, Open Society Institute. 22 Eylül 2006 tarihinde http://www.soros.org/openaccess/pdf/open_access_publishing_and_scholarly_societies.pdf adresinden erişildi.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi. (2006). *Bilgi*. 22 Eylül 2006 tarihinde <http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi> adresinden erişildi.
- Willis, J. (1995). *Bridging the gap between traditional and electronic scholarly publishing*. EDUCOM Conference, Oregon. 22 Eylül 2006 tarihinde <http://www.coe.uh.edu/~brobin/Educom95/EducomJW/> adresinden erişildi.
- Yükseköğretim Kurumlarında Hazırlanan Yüksek Lisans, Doktora, Tıpta Uzmanlık, Sanatta Yeterlik Tezlerinin YÖK Tez Merkezine Teslim Edilmesine İlişkin Kılavuz. (2006). Ankara, YÖK. 4 Ekim 2006 tarihinde http://www.yok.gov.tr/tez/tez_teslim_kilavuz.pdf adresinden erişildi.